
Anmeldelser

det. Der har altid været nogen før eller er allerede kommet nogen efter. Den der skriver, er allerede glemt.

Kasper Nefer Olsen

Desillusionens moderne mulighed

Henning Goldbæk: *En beduin ved navn Gustave*, Museum Tusculanums Forlag, 1994

*

Bitre viden som man drager af rejsen!
verden, monoton, og lille, i dag,
i går, imorgen, altid viser den os vores
billede:

en oase af skræk i en ørken af lede!

fra Baudelaire "Rejsen", 1859

Henning Goldbæk har sat *En beduin ved navn Gustave* sammen af tre litteraturanalytiske og -teoretiske essays, som alligevel ikke er mere adskilte tematisk og stilmæssigt end at de kan løbe sammen for læseren som én tekst. Den handler om at rejse til 'Orienten' omkring 1850, om nye rejseerfaringers æstetiske bearbejdelse hos Gustave Flaubert, Charles Baudelaire og Maxime du Camp (fotograf m.m.), og ikke mindst om det civilisationsteoretiske dobbeltperspektiv der viser sig i post-romantikernes litteratur.

Essay-formen er både befordrende og begrænsende: Slalomløbet mellem litterære analyser, de enkelte pointer, den teoretiske polemik og tilbage til værkerne igen uden erklæret styr bliver af og til forvirrende, og de teoretiske afsnit kan selvfølgelig uddybes. Men det altdominerende indtryk er, at essayistikken fungerer for Goldbæk - bogen er god at flyve igennem og klog at dykke ned i.

Anmeldelser

De tre hovedpersoner forbindes både personhistorisk og tematisk. Flaubert rejste til Ægypten med vennen og regeringsudsendingen Maxime du Camp i 1849-51. Han skrev en rejsebog, kedede sig umådeligt, når han ikke lige studerede halvopløste syfilitikere eller kravlede ud og ind hos sit 'orientalske lystapparat', den berømte prostituerede Kutcuk Hanem, og opfattede vist sig selv som en illusionsløs Sancho Pancho for fremskridtsridderen du Camps Don Quixote. Kedsommeligheden, det monstrøse og handlingernes gentagelse bliver hans optik for rejsen, Orienten og det moderne.

Anderledes med du Camp; han optrådte både litterært og ideologisk som moderniseringsens éndimensionelle optimist og karakteriseres usentimentalt som en nullitet. Men fremskridtet var også fotografiets teknologi og du Camp formåede at lave kontrastrege rejsefotos (han brugte en speciel fremkaldeteknik), hvoraf ni gengives i bogen, som var langt mere kongeniale med Flauberts og Baudelairens kompromisløse og paradoksfyldte erfaringsverden end du Camps øvrige produktion og overbevisning.

Måske af begge grunde dedikerede Baudelaire sit store digt *Le Voyage*, ("Rejsen", oversat i sin helhed af Goldbæk) til netop du Camp. Han blev helst i Paris, 'rejsen' var for ham kunsten selv, hvori en moderne bevægelse kunne gøres. Måske måtte den sidde fast mellem rejselængslens naive drøm og den erfarnes desillusionerede træthed, måske kunne den alligevel dykke "tilbunds i det ukendte for at finde det ny!" Baudelaire bliver bogens midtpunkt, eller snarere genkomne slutpunkt. De tre essays

introducerer problemstillinger, jonglerer en tid med navne og tekster og udlægninger, for så at slutte med Baudelaire-digte, hvis analyser bliver hvert essays konkluderende stemme - og hele bogens. *Le Voyage* træder frem som perlen i Goldbæks musling, så det trods den decentrerede stil føles, som om bogens øvrige aktører egentlig er omgivelser og dybdevirkning til dette digt; jo fornemmere en dronning, desto finere et hof.

Skuffelse og ædel kitsch

Fornemmelsen af nøgtern illusionsløs iagttagelse er stærk i du Camps fotografier. Den gamle verdens brudte minder er ikke mere tunge af budskaber fra det fjerne, de står der bare, gamle sten i selvsamme verden som fotografen. Uden aura, men også uden familiaritet, de giver intet fra sig bortset fra ubehaget ved deres tavshed. Spleen og desillusion er naturligvis stemningen, også i orientrejserne, faktiske som litterære. Titlen henviser umiddelbart til Flauberts ungdommelig idé om at være en forbyttet orientaler, der rejste ud for at finde tilbage, som den romantisk-sekulariserede pilgrimsrejse havde tilsagt (omend på en mere fylogenetisk visionær manér). Det er denne drøm om det autentiske sted post-romantikerne Flaubert og Baudelaire og du Camp tager afsked med. Det nådesløse og dystre i deres prosa, digte og fotos markerer et skift fra den romantiske idealisering af Den Gamle Verden til et moderne fokus på det hæslige, hvor billederne af en barbarisk eller frygtindgydende triviell Orient mobiliseres for at ryste den europæiske civilisation.

Goldbæk behandler flere værker af de tre

Anmeldelser

ud fra temaet om rejsens skuffelse og den æstetiske dimension i denne erfaring - i andet essay mest indgående Baudelaires *Un Voyage à Cythère*. Den græske ø Cythera blev symbolet på diskrepansen mellem drømmens uberørte utopia og rejsens ubarmhjertige prosaiske genkendelighed. Digtet læses som et forstudium til formsproget i *Le Voyage*, men med en vaklen når troperne skydes frem. Baudelaire befinder sig i et dilemma mellem ny erfaring og gammelt formsprog. Hans overdrivelser, ironi osv. er ikke digtningens mål, men løsningen på diskrepansen (Szondi læser iøvrigt samme figur i historiefilosofisk lys i sin analyse af de tidligt moderne dramatikere) i forsøget på at transcendere troperne i 'det gestiske' (Derrida); "det som er mere end skriget, men endnu ikke et begreb."

Indsigten i den gamle auras illusion havde de alle tre, men hvor du Camp litterært greb til teknologiens moderne håb, omsatte Flaubert tabserfaringen til objektiv, utopiløs gennemskrivning af systemets allestedsnærvær, hvor enhver bliver offer, mens Baudelaire gennem sine sabotageaktioner mod de gamle modsætningers idealitet i sidste instans skrev henimod en mulighed for det ubestemte 'ny'.

Det blev en æstetisk omsætning af desillusionen ved Orientens moderne ufortryllet-hed; erfaringen kom til at betyde hele den romantiske traditions forvandling til "ædel kitsch". Ugyldiggørelsen af et æstetisk formsprog, der stadig var deres, fungerede som en fordobling af det, kunstens 'sandhed' blev en polyfoni af stemmer, billeder, illusioner. I denne gentagelsens og kli-

chéernes figur kan den moderne tomhed og mulighed reflekteres i udstillingerne af såvel illusionen om 'Fremskridtets utopi' som illusionen om den romantiske fremskridtskritik.

Selvrepræsentationer: diskussionen med Said

"I dissektionsrummet ... på bordet et arabisk lig, med smukt sat hår - liget lå helt åbent." (fra Flaubert "Voyage en Égypte", 1851).

Er Baudelaire det genkommende slutpunkt, er Edward Saids "Orientalism" fra 1978 det underspillede udgangspunkt, og anfægtelsen af Saids behandling af post-romantikerne en drivkraft hos Goldbæk i spørgsmålet om hvordan man kritisk ('moralsk') og ikke-naivt kan begribe den europæiske håndtering af de Andre.

Saids skelsættende bog beskriver, hvordan "Orient" og "orientaleren" historisk er blevet konstrueret i den vestlige tankeverden og viser, hvordan de systematiske repræsentationer af 'de andre' bliver et gennemgribende net af beskrivelsesmagt, der også i dag determinerer handling og holdning til indbyggere i de geografiske områder fantasmen projiceres på. Magtdiskursens fantasmagorik sætter sig tilsyneladende igennem overalt, fra Golfkrige til eksotisme, men skitserer Said et håb, er det måske i muligheden for de repræsenteredes modbilleder, deres egne selvrepræsentationer.

For både Flaubert og Baudelaire er den kunstneriske produktion stedet for en virkeliggørelse af erfaring, først dér begynder rejsen. Heri ligger en 'afsked med verden', og

Anmeldelser

nok også derfor er de begge blevet læst som apolitiske kynikere. Men Goldbæk viser at netop denne nøgterne litterære erfaring af at være i det moderne, både som ofre for systemets gentagende allestedsnærvær og samtidig som forbrugere af civilisationens velkalkulerede drømmeklichéer, angiver en mere raffineret kritisk position end 'engagementet': den naive rollefordeling af gode og onde i et emancipatorisk-romantisk skema, i epiloget personificeret af Sartre.

Som kritiker af det vestlige repræsentationsregimes fantasmagorik om en 'Orient' befinder Saïds Foucaultinspirerede analyse sig et helt andet sted end Sartre og langt tættere på erkendelsen i Goldbæks analyser af orientforfatterne. Men det er rigtigt set af Goldbæk, at Saïd i sit rasende projekt glemmer spleen-stemningens potentiale og ignorerer den kritisk-moderne erfaring i disse specielle rejsendes gennemskrivning af det orientalske tema.

Goldbæk kritiserer Saïd for at placere begreberne repræsentation og selv-repræsentation som hhv. totalitær magtdiskurs og uproblematisk alternativ, endda frigørelse. Saïd kommer i analysens stormløb til at absolutere magten og ender i et problem med at tænke alternativet: Hvis 'Vesten' ikke har andre impulser end magtens rene repræsentation, og håbet om at bryde iscenesættelsens sløring er 'Orientens' gensvar i form af stærke selv-repræsentationer, undslipper disse da selv magtdiskurser? Og kan modstillingen rumme post-romantikernes erfaring af dilemmaet mellem 'Orienten' som civilisationskritisk modbillede og selve denne kritiske position som endnu en

kliché, indskrevet i samme civilisations banale fremskridtoptimisme? Resultatet bliver en forkortning af et selv-kritisk potentiale i det vestligt moderne, nemlig post-romantikernes desillusion og ubarmhjertige æstetik. Goldbæks læsning af Flauberts og Baudelaïres litterære omgang med 'Orienten' skal vise, at repræsentationerne af rejsen i det orientalske Andet bliver selv-repræsentationer af en moderne paradox-erfaring. Beduinens navn er Gustave.

Aspekter af selv-repræsentation hos Flaubert og Baudelaire ser Goldbæk i den dobbelte bevægelse af civilisatoriske modbilleder og underminering af kunstbilledernes intakte 'skin', når de tilføres et element af ikke-(romantisk)kunst. Flaubert udviklede en 'paradoxæstetik'. Han dyrkede gentagelsen som det moderne 'ornament' i en kritik af det klassiske ornament uden emancipationshåb, et ikke-oprindeligt ornament som sproget måtte bære, som Flaubert, selv offer, måtte bære for at vise det brutale - og tiltrækkende - ved et moderne system, der lagde sig på alt for at gøre det til sit. Og Goldbæk konkluderer med Baudelaire, i analysen af *Le Voyage*, der peger mod en 'enigmatisk æstetik'. Baudelaire får sprængt en åbning af 'imagination', der peger væk fra Flauberts systemoprør med kitschen som fane. 'De disparate tings enhed' kaldes Baudelaïres åbning af klichéerne i sine digte, når billederne bliver selvtranscendente og henviser til en moderne, ubestemt mulighed hvor *det ny* kan findes. "Disse modsætninger i det ny er til syvende og sidst sekundære i forhold til den bagvedliggende enhed, i forhold til en antydet attitude, i forhold til

Anmeldelser

en opfordring til handling, til at træde ud af digtet for at gøre ordet *nouveau* til et *work in progress*. Alle disse muligheder står åbne i *Le Voyage*, som på den måde ender med at blive digtets rejse mod sig selv." Eller med Italo Calvino: "The atlas has these qualities: it reveals the form of cities that do not yet have a form or a name."

Malene Busk

Blomsten uden stilk

Julia Kristeva: *Sort sol*,
Det lille forlag 1994

*

ord som athed
Hans-Jørgen Nielsen
Foldboldenglen

Julia Kristeva har skrevet en god og læselig bog om depressioner. Eller melankoli. Titlen er - for at det ikke skal være løgn - "Sort sol", og så er den endda udgivet på et læseligt norsk. Af filosofiredaktionen på Det lille forlag. Altså: *Sort sol*. Depression og melankoli, Frederiksberg 1994, der altså er den danske udgave af den norske oversættelse på Pax Forlag af *Soleil Noir. Dépression er mélancolie* (Editions Gallimard, Paris 1987).

Hvad har man altså dermed mellem hænderne? En ting, en hoben betydninger, en sommerfugl alias en blomst uden stilk? For straks at anslå en betydningsbærende metafor, der ofte forbindes med melankoli, således i et digt af Nerval, som Kristeva bruger knap 30 sider på i sin bog. Også i Inger Christensens sonetkreds "Sommerfugledalen" changes der mellem blomstens flygtige ornamentik og sommerfuglens bevægelige flagren: blomsten kapper stilken af sig selv og flyver dermed, hvad der altså stemmer sindet melankolsk. Christensen kender Kristeva af gode grunde ikke, men altså Nerval, hvis posei vel endda kan have sat spor hos Christensen, måske endda uanet. Som i den nævnte metafor: blomst uden stilk.